

สถานะองค์ความรู้ด้านการละครสมัยใหม่ในสังคมไทย: การสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัย

ภาสกร อินทุมาร*

คณะศิลปกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่รับบทความ 9 กรกฎาคม พ.ศ.2564

วันที่แก้ไขบทความ 24 กันยายน พ.ศ.2564

วันที่ตอบรับบทความ 4 ตุลาคม พ.ศ.2564

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการประเมินสถานะองค์ความรู้และวิถีวิทยาในการสร้างองค์ความรู้ด้านการละครสมัยใหม่ในสังคมไทย รวมทั้งสร้างข้อเสนอต่อเรื่องทิศทางการสร้างองค์ความรู้ด้านการละครสมัยใหม่ในสังคมไทย โดยประยุกต์ใช้การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาออกมาเป็นวิถีวิทยาในการสังเคราะห์งานวิจัยทางการละครจำนวน 45 รายการ ผลการวิจัยพบว่า ในแง่วิถีวิทยาการวิจัยนั้น สามารถแบ่งกลุ่มงานวิจัยตามวิถีวิทยาของการวิจัยได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยมีปฏิบัติการทางการละคร อาทิ การวิจัยสร้างสรรค์ การวิจัยการแสดง รวมไปถึงการวิจัยเชิงทดลอง กลุ่มที่สองคือกลุ่มที่ผู้วิจัยไม่มีปฏิบัติการทางการละคร แต่เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางการละคร หรืออาจศึกษาปฏิบัติการของนักการละคร วิถีวิทยาที่ใช้ในกลุ่มนี้คือวิธีวิจัยด้านมนุษยศาสตร์ที่เกิดจากการตีความ การอ่านความหมาย และการผลิตความหมาย รวมทั้งวิธีวิจัยสังคมศาสตร์เชิงคุณภาพ ในส่วนขององค์ความรู้ที่เกิดขึ้นนั้น องค์ความรู้ที่ถูกผลิตหรือศึกษามากที่สุดคือองค์ความรู้ด้านละครประยุกต์ ความหนาแน่นของการวิจัยในกลุ่มนี้แทบไม่ต่างไปจากกลุ่มการสร้างการแสดงซึ่งเป็นกลุ่มที่แสวงหาความรู้ในเชิงเทคนิควิธีการทางการละคร รองลงมาคือกลุ่มการวิจัยที่เป็นการถอดรู้หรือตีความใหม่วรรณกรรมโบราณมาสู่การสร้างศิลปะการแสดงร่วมสมัย นอกจากนี้ยังมีการศึกษาวิจัยมิติทางประวัติศาสตร์ การเมือง และวัฒนธรรมของการละคร ซึ่งการวิจัยในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นการใช้ทฤษฎีทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์มาเป็นกรอบในการศึกษาตัวบท รวมทั้งยังมีงานวิจัยทางด้านการบริหารจัดการทางการละคร/การบริหารจัดการวัฒนธรรม อีกด้วย

ในส่วนข้อเสนอแนะนั้น หากพิจารณาจากปรากฏการณ์ทางสังคม งานวิจัยด้านละครประยุกต์น่าจะมีบทบาทสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้ ในแง่นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรมกำลังเป็นแนวโน้มสำคัญในการพัฒนา ซึ่งการละครสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาตามแนวทางนี้ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นแล้ว งานวิจัยในกลุ่มการบริหารจัดการทางการละครในฐานะที่เป็นการจัดการทางวัฒนธรรม ก็น่าจะมีมีความสำคัญในอนาคตต่อไป

คำสำคัญ: องค์ความรู้, การสังเคราะห์องค์ความรู้, การละคร, การละครสมัยใหม่

* ผู้รับผิดชอบบทความ: pintoorn@gmail.com

State of Knowledge in Modern Theatre in Thailand: Knowledge Synthesis from Related Research

Pasakorn Intoo-Marn*

Faculty of Fine and Applied Arts, Thammasat University

Received 9 July 2021

Received in revised 24 September 2021

Accepted 4 October 2021

Abstract

The objectives of this study are, firstly, to draw the state of knowledge in modern theatre in Thailand through the research synthesis process and, secondly, to provide recommendations on the future research direction. The study has applied meta-ethnography for synthesizing 45 theatre research reports. The result reveals that in terms of research methodology there are two ways of conducting research: practice-based research (e.g., creative research, performance research, and experimental research) and non-practice-based research on theatrical phenomena or practices of performers (mainly applying Humanities methods including interpretation and signification as well as qualitative social research methods). In terms of knowledge, it is found that knowledge in applied theatre and theatre/performance making is most produced. The second most produced is knowledge regarding the deconstruction and adaptation of classical literature into a form of contemporary theatre. Another group of knowledge is a study of historical, political, and cultural aspects of theatre/performance, while the least produced group of knowledge is theatre/performance management.

In terms of recommendation, based on social phenomena, applied theatre research could potentially play a more vital role in society. Besides, based on the aspect of the national economic development policy, creative economy and cultural economy become new tendencies to the national development in which modern theatre can play a part. Therefore, research on theatre/performance management as cultural management could likely become more important in the future.

Keywords: Knowledge, Knowledge Synthesis, Theatre, Modern Theatre

* Corresponding author: pintoomarn@gmail.com

DOI: 10.14456/tujournal.2022.12

บทนำ

เจตนา นาควัชร (2538, น. 131) กล่าวว่า ชาดที่บรรลุลึถึงความเจริญรุ่งเรืองในทางวัฒนธรรมมักจะเป็นชาติที่มีประเพณีการละครอันรุ่งเรือง ในโลกตะวันตกนั้น พัฒนาการของการละครมีประวัติศาสตร์อันยาวนานควบคู่กับพัฒนาการทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การศึกษาบทบาทของละครตะวันตกสามารถสืบค้นย้อนไปถึงสมัยกรีกโบราณ

สำหรับในสังคมไทยนั้น ละครหรือศิลปะการแสดงใดๆ มักถูกให้ความหมายในฐานะที่เป็น “ความบันเทิง” (entertainment) งานศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมบันเทิงในชาติไทย การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ พ.ศ. 2491-2500” ระบุว่า โขน ละคร ลิเก หุ่นกระบอก ฯลฯ ล้วนเป็นความบันเทิงของสังคมไทย (ภัทราวดี ภูชฎาภิรมย์, 2550, น. 1) อย่างไรก็ตาม ละครหรือศิลปะการแสดงประเภทต่างๆ มิได้มีทำหน้าที่ในฐานะความบันเทิงแต่เพียงเท่านั้น เพราะแม้แต่โขนและละครในแบบประเพณีก็สามารถถูกตีความในเชิงสังคมได้ อาทิ โขนเรื่องรามเกียรติ์นั้นนอกจากจะมีนัยยะของการต่อสู้ระหว่างธรรมะที่มีฝ่ายพระรามเป็นตัวแทนและอธรรมที่มีฝ่ายทศกัณฐ์เป็นตัวแทนแล้วนั้น เรื่องรามเกียรติ์ยังเป็นการยืนยันความชอบธรรมของผู้ปกครองที่เป็นสมมติเทพ ดังเช่นที่พระรามคือพระนารายณ์อวตารลงมา นอกจากนี้ ละครพูดที่ถูกพัฒนารูปแบบโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น หลายๆ เรื่องก็มีนัยยะทางสังคม อาทิ เรื่อง เวณีสวานิช ที่ทรงพระราชนิพนธ์แปลมาจากบทละครเรื่อง The Merchants of Venice ของ วิลเลียม เชกสเปียร์ (William Shakespeare) มีตัวละครซึ่งเป็นพ่อค้าชาวอิตาลีชื่อไฮลิออกที่ดูจะเป็นคนโลภและเอาเปรียบ ก็ถูกนำมาแสดงเพื่อเป็นการเสียดสีและเหยียดหยามคนจีนซึ่งเป็นกลุ่มคนที่กำลังเข้ามากุมเศรษฐกิจของสยาม ดังเช่นที่มีคำพูดในยุคนั้นว่าคนจีนนั้นคือคนยิวแห่งตะวันออก (Jew of the East) เป็นต้น ดังนั้นแล้ว ละครในสังคมไทยจึงมิได้เป็นเพียงความบันเทิงเท่านั้น หากยังทำหน้าที่ผลิตความหมายทางสังคมอีกด้วย นอกจากนี้ ละครของหลวงวิจิตรวาทการในช่วงแรกของการเป็นนายกรัฐมนตรีของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487) ก็เป็นละครที่มีบทบาททางสังคมและการเมืองอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างความเป็นชาตินิยมให้เกิดในหมู่ประชาชน (ประอรรัตน์ บุณยมาตร์, 2528, น. 270)

แม้ว่าการละครในสังคมไทยจะมีพัฒนาการรวมทั้งมีบทบาททางสังคมมาอย่างยาวนาน แต่ในบริบททางวิชาการนั้น ความหมายของการละครมีจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญเมื่อคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ริเริ่มให้มีการเรียนการสอนด้านการละครสมัยใหม่ (Modern Western Theatre) โดยมีการก่อตั้งหลักสูตรศิลปการละครในปี พ.ศ. 2507 (สดใส พันธุมโกมล, 2537, น. 1) จนกระทั่งทุกวันนี้มีมหาวิทยาลัยจำนวนมากที่เปิดหลักสูตรด้านการละคร/ศิลปะการแสดง การละครจึงมีสถานะทางวิชาการในฐานะ “ศาสตร์” (discipline) ที่ต้องมีการศึกษาอย่างเป็นระบบ มีการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้โดยนักวิชาการด้านการละครรวมทั้ง

นักวิชาการด้านอื่น ๆ ที่สนใจการละครในมิติต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของหลักสูตรด้านการละครสมัยใหม่ก็ได้ทำให้เกิดนักการละครและกลุ่มละครที่ผลิตละครตามแนวทางละครสมัยใหม่ของตะวันตกขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ถึงแม้บทบาทของการละครสมัยใหม่จะขยายตัวออกอย่างกว้างขวาง รวมทั้งมีการผลิตองค์ความรู้ผ่านการวิจัยมาพอสมควร แต่องค์ความรู้ว่าด้วยการละครในสังคมไทยยังมีความกระจัดกระจาย ยังไม่มีการรวบรวมงานวิจัยเพื่อนำมาสังเคราะห์เพื่อระบุสถานะองค์ความรู้ว่าภาพรวมของการสร้างองค์ความรู้ด้านการละครในสังคมไทยมีการเคลื่อนตัวอย่างไร มีองค์ความรู้ในเรื่องใดเกิดขึ้นบ้าง ตลอดจนวิธีวิทยาที่ใช้ในการสร้างองค์ความรู้ที่ผ่านมาเป็นอย่างไร เพราะ ณ ปัจจุบัน องค์ความรู้รวมทั้งวิธีวิทยาในการสร้างความรู้ในระดับสากลได้เคลื่อนตัวไปจากจุดเริ่มต้นมากพอสมควร การสังเคราะห์ให้เห็นถึงสถานะองค์ความรู้และวิธีวิทยาที่ใช้ในการสร้างองค์ความรู้ที่ผ่านมา จะสามารถทำให้มองไปข้างหน้าได้ว่าองค์ความรู้ชุดใดที่สังคมไทยยังขาด และวิธีวิทยาที่จะใช้ในการสร้างองค์ความรู้ในอนาคตควรเป็นเช่นไร

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงเห็นถึงความสำคัญของการวิจัยเพื่อประเมินสถานะองค์ความรู้และวิธีวิทยาที่ใช้ในการสร้างองค์ความรู้ เพื่อที่จะสามารถกำหนดทิศทางของการสร้างองค์ความรู้ด้านการละครในสังคมไทยที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อประเมินสถานะองค์ความรู้และวิธีวิทยาในการสร้างองค์ความรู้ด้านการละครในสังคมไทย
2. เพื่อสร้างข้อเสนอต่อเรื่องทิศทางในการสร้างองค์ความรู้ด้านการละครในสังคมไทย

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นประยุกต์ใช้การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอภิมาน (meta-ethnography research) มาเป็นวิธีการดำเนินการวิจัย การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอภิมานเป็นระเบียบวิธีการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพที่นำเอาข้อค้นพบของงานวิจัยแต่ละเรื่องที่ศึกษาปัญหาวิจัยเดียวกันมาสังเคราะห์และแปลความหมาย โดยมุ่งเน้นการหาความหมายจากงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อค้นพบและความเข้าใจที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ที่ศึกษา (Noblit and Hare, 1998 อ้างใน พรณิส สุดโต, สิริวัฒน์ ศรีเครือดง และวิษุตา ฐิติโชติรัตน์, 2563, น. 24)

อย่างไรก็ดี งานวิจัยนี้ไม่ได้เป็นการวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอภิมานเต็มรูปแบบ รวมทั้งไม่ได้นำงานวิจัยที่ศึกษาปัญหาวิจัยเดียวกันมาสังเคราะห์เท่านั้น ทั้งนี้ เพราะถึงแม้งานวิจัยด้านการละครสมัยใหม่ในประเทศไทยจะมีความหลากหลายในแง่คำถามของการวิจัย แต่ก็มีปริมาณไม่

มากนัก การสังเคราะห์งานวิจัยในงานวิจัยนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อให้เห็นภาพรวมในเชิงสถานะองค์ความรู้ ในแง่คำถามของการวิจัย วิธีวิทยาที่ใช้ และความรู้ที่เกิดขึ้น ผ่านการสังเคราะห์งานวิจัยจำนวน 45 รายการ (บางรายการประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อยหลายโครงการ) ทั้งที่เป็นงานวิจัยของนักวิชาการด้านการละคร/ศิลปะการแสดง และงานวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ครอบคลุมตั้งแต่ปี 2537 จนถึงปี 2563

การเคลื่อนตัวของประเด็นการวิจัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการละครสมัยใหม่งานแรกในประเทศไทยก็คืองานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ปัญหาและวิธีแก้ปัญหาของนักแสดงในการกำกับการแสดงละครสมัยใหม่แนวต่างๆ ในประเทศไทย” โดย รองศาสตราจารย์สดใส พันธุมโกมล ภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้บุกเบิกการละครสมัยใหม่ในประเทศไทย ที่แม้ว่ารายงานผลการวิจัยนี้จะปรากฏตัวขึ้นในปี 2537 แต่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ประเมิน และพิสูจนผลอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 30 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2507 จนถึง พ.ศ.2537 จากจำนวนกรณีของประชากรตัวอย่างทั้งสิ้น 1,679 คน อาจกล่าวได้ว่า ผู้วิจัยเริ่มงานวิจัยนี้ตั้งแต่มีการเรียนการสอนด้านศิลปการละครในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจว่าอะไรคือปัญหาของนักแสดง และจะแก้ปัญหานั้นได้อย่างไร แล้วจึงออกแบบการวิจัยแบบทดลองบนฐานแนวคิดทฤษฎีทางการแสดง เพื่อหาคำตอบสำหรับแก้ปัญหานั้น งานวิจัยนี้จึงเป็นงานวิจัยที่มุ่งหาคำตอบในเรื่องเทคนิควิธีการทางการแสดง (technical aspects of acting) ซึ่งเมื่อพิจารณาบริบทของการก่อเกิดงานวิจัยนี้ ก็อาจกล่าวได้ว่างานวิจัยนี้เกิดขึ้นในยุคเริ่มแรกของการบุกเบิกวิชาการด้านการละครสมัยใหม่ในประเทศไทย ซึ่งในห้วงเวลาดังกล่าว “การแสดง” (acting) ยังเป็นศาสตร์ใหม่ในสังคมไทย เป็นศาสตร์ที่นำเข้ามาจากโลกตะวันตกที่ต้องนำมาสร้างองค์ความรู้ขึ้นหนึ่งในบริบทสังคมไทย นอกจากนี้ “การแสดง” ก็ดูจะเป็นศูนย์กลางของการละครสมัยใหม่อีกด้วย ดังนั้นงานวิจัยในยุคเริ่มแรกจึงให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ในเรื่องการแสดง

หลังจากที่ศาสตร์ด้านการละครสมัยใหม่ได้ขยายตัวผ่านการก่อตั้งสาขาวิชาทางด้านนี้ในมหาวิทยาลัยต่างๆ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครสมัยใหม่จึงขยายตัวออกเช่นกัน และได้จำกัดตัวอยู่เฉพาะคำถามการวิจัยในเชิงเทคนิควิธีการทางการละคร แต่ได้เคลื่อนตัวไปตามวิวัฒนาการขององค์ความรู้ทางการละครสมัยใหม่ที่ผ่านมาทางหลักสูตรการศึกษา รวมทั้งวิวัฒนาการไปตามพัฒนาการของการสร้างและผลิตละครสมัยใหม่ทั้งในและนอกสถาบันการศึกษา คำถามวิจัยเหล่านั้นนำไปสู่การสร้างและสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านต่างๆ อาทิ ด้านละครประยุกต์ที่เป็นการนำความรู้ทางการละครไปใช้ในการสร้างการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลง และการแก้ปัญหาในกลุ่มประชากรต่างๆ นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยด้านการสร้างตัวบทขึ้นใหม่จากการประยุกต์งานวรรณกรรมโบราณ (classical literature) หรือศิลปะการแสดงท้องถิ่นอันนำไปสู่การสร้างงานละครร่วมสมัย

งานวิจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายทางด้านการละคร งานวิจัยด้านการออกแบบเพื่อการแสดง งานวิจัยด้านการศึกษาและวิเคราะห์ตัวบท ตลอดจนการศึกษามิติทางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองของการละคร ดังตารางแสดงรายการงานวิจัยตามการเคลื่อนไหวของเวลาด้านล่าง

ตาราง 1 รายการงานวิจัยที่ใช้ในการสังเคราะห์องค์ความรู้

ลำดับ	รายชื่องานวิจัย	รายชื่อนักวิจัย	ปี
1	การวิเคราะห์ปัญหาและวิธีแก้ปัญหาของนักแสดงในการกำกับการแสดงละครสมัยใหม่แนวต่างๆ ในประเทศไทย	สดใส พันธุมโกมล	2537
2	ภัทราวดีเธียเตอร์ : ชุมชนละครเวทีสมัยใหม่	ยุทธชัย อุทยานินทร์	2544
3	โครงการวิจัย เรื่อง ละครเพื่อการพัฒนา: กรณีศึกษากลุ่มสื่อชาวบ้าน (มะขามป้อม)	ดวงแข บัวประโคน และคณะ	2545
4	จินตทัศน์ในกระบวนการสื่อสารการแสดงของคณะละครเวทีสมัยใหม่	ศิริพันธ์พร ศรีใส	2545
5	ประสิทธิผลของสื่อละครสร้างสรรค์ที่มีต่อการสร้างการมองเห็นคุณค่าในตนเอง ของเด็กที่ถูกทารุณกรรม	สุจิตรา แก้วสีนวล	2545
6	การสื่อสารระหว่างผู้กำกับการแสดงและนักแสดงในการแสดงละครเวที (พ.ศ. 2486-2519) และละครโทรทัศน์ (พ.ศ. 2498-2519)	กนกพันธ์ จินตนาติก	2546
7	ผู้หญิงกับการสร้างสรรค์ละครร่วมสมัยในเอเชีย	พรรัตน์ ดำรง	2546
8	การใช้ละครสร้างสรรค์ในการพัฒนาผู้เรียน	ปาริชาติ จีงวิวัฒนาภรณ์	2546
9	เรื่องเก่าเล่าใหม่ 1: เกศาราพูนเซล	ตรีดาว อภัยวงศ์	2547
10	เรื่องเก่าเล่าใหม่ 2: มหัศจรรย์ผจญภัยเจ้าชายหอย	ดั่งกมล ณ ป้อมเพชร	2547
11	เรื่องเก่าเล่าใหม่ 3: การกำกับการศิลป์สำหรับละครร่วมสมัย	ฤทธิรงค์ จิวากานนท์	2547
12	เรื่องเก่าเล่าใหม่ 4: สีดา-ศรีราม?	พรรัตน์ ดำรง	2547
13	การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการคณะละครเพื่อความยั่งยืน: กรณีศึกษาเครือข่ายละครกรุงเทพ	ไพบุลย์ โสภณสุภาพ	2550

ตาราง 1 รายการงานวิจัยที่ใช้ในการสังเคราะห์องค์ความรู้ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่องานวิจัย	รายชื่อนักวิจัย	ปี
14	รูปแบบและกระบวนการสื่อสารของสื่อเว็บไซต์ของคณะละครเวทีร่วมสมัย	นันทศิริ ญาณจันทร์	2551
15	การสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาวะของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา	ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย	2552
16	การสื่อสารความหลากหลายทางเพศวิถี: วาทกรรมชายรักชายในละครเวทีไทยร่วมสมัย	วรชยา บุญภักย์	2552
17	ละครกับการเรียนรู้: กรณีประเด็นเพศสภาพ	ภาสกร อินทุมาร	2553
18	กระบวนการสร้างสรรค์ละครนะซีฮัตในชุมชนมุสลิม	คอลิด มิเต้า	2553
19	การจัดการเครือข่ายศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเครือข่ายละครกรุงเทพ	อัฐพนธ์ บรรจงวุฒิ	2554
20	การปรับตัวของสื่อละครเวทีนอกกระแส จากยุคการเคลื่อนไหวทางการเมือง (พ.ศ. 2514-6 ตุลาคม พ.ศ. 2519) ถึงยุคการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (หลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519-2553)	กมลวรรณ บุญโพธิ์แก้ว	2554
21	การสร้างสรรค์ละครเพลงของ บริษัท ดรีมบ็อกซ์ เอนเตอร์เทนเมนต์ จำกัด และ บริษัท ซีเนริโอ จำกัด พ.ศ.2533 – 2553	ชลธรร จันทะวงศ์	2554
22	พัฒนาการขององค์กรและผลงานคณะพิสิคัลเธียเตอร์ในประเทศไทย	ธนกร พฤษชาติถาวร	2554
23	แม่นาก : มายาคติ “ความเป็นเมีย” ที่ถูกประกอบสร้างในละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์และละครเวที	พรพิชชา บุญบรรจง	2554
24	รามเกียรติ์ : ก้าวหน้าจากรากแก้ว	ดั่งกมล ณ ป้อมเพชร และคณะ	2554
25	จากวรรณกรรมสู่ละครเพลงไทยร่วมสมัย: ความรักกับการประกอบสร้างตัวละครเอกหญิง	อาทรี วนิชตระกูล	2555
26	การคัดเลือกนักแสดงละครเวทีประเภทมิวสิคัล	รรรยา บุญกลิ่น	2555
27	การดัดแปลงข้ามสื่อ ละครเรื่อง "แม่คเบธ" ของ วิลเลียม เชกสเปียร์	ศรุต รัตนวิจิตร	2555

ตาราง 1 รายการงานวิจัยที่ใช้ในการสังเคราะห์องค์ความรู้ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่องานวิจัย	รายนามนักวิจัย	ปี
28	การสร้างสรรค์ละครเพลงเพื่อเยาวชนจากวรรณกรรมเรื่อง “ลูกเป็ดขี้เหร่” ของฮันส์ คริสเตียน แอนเดอร์เซน กับหลักพุทธศาสนา	นิโลบล วงศ์ภัทรนนท์	2555
29	ไทยจำ: การสร้างบทละครใบ้ที่ผนวกความตลกขบขันกับเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทย	เพียงไพฑูรย์ สาตราวาหะ	2555
30	การวิจัยและสร้างสรรค์ผลงานออกแบบฉากละครเวทีเรื่องคำพิพากษาของชาติ กอบจิตติ	ณัฐคม แซ่มเย็น	2556
31	กระบวนการสร้างสรรค์ละครเวทีเพื่อการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ของนักแสดง	เกรียงไกร พุเกษม	2556
32	กระบวนการสร้างสรรค์ละครเวที 6 มิติ สำหรับเด็กพิการทางสายตา	ธีรเนตร วิโรจน์สกุล	2557
33	การพัฒนาแนวความคิดและกระบวนการวิธีการออกแบบเครื่องแต่งกายสำหรับการแสดง	พันธุ์ชนะ สุนทรพิพิธ	2557
34	ศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดของธุรกิจละครเวที บริษัท ซีเนริโอ จำกัด ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของกลุ่มผู้บริโภค	จริยา ศรีธนพล	2557
35	การศึกษาพัฒนาการและกระบวนการใช้ละครบำบัดกับเด็กที่ถูกทารุณกรรม	ธัญวรัตน์ บุญฤทธิ์	2558
36	การสร้างสรรค์ฟอร์มเฌียวเตอร์เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทางการพยาบาล	ทิพย์สุดา ตันเต็มเกียรติ	2559
37	การใช้ละครประยุกต์เพื่อพัฒนามโนทัศน์ความเข้าใจในตนเองของเยาวชนไร้สัญชาติ : กรณีศึกษา กลุ่มเยาวชนไร้สัญชาติ ตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร	ปวลักษณ์ สุรัสวดี	2560
38	การศึกษาวิธีการแสดงในละครเวทีประสาทสัมผัสสำหรับผู้ช่วยเด็กที่มีภาวะออทิซึม	ชนัดถ์ พงศ์พานิช	2560
39	บทละครแปล ในฐานะพลังเสริมสร้าง ความยุติธรรมทางสังคม	รชฏ นุเสน	2560

ตาราง 1 รายการงานวิจัยที่ใช้ในการสังเคราะห์องค์ความรู้ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่องานวิจัย	รายชื่อนักวิจัย	ปี
40	อิสรเสรีภาพของสื่อศิลปะการแสดงในการนำเสนอประเด็นทางการเมืองหลังรัฐประหาร 2557: กรณีศึกษาพระจันทร์เสี้ยวการละครและกลุ่มละคร B-floor	ภัทรา โต๊ะบุรินทร์	2560
41	การกำกับละครเพลงเรื่อง “หลายชีวิต” เพื่อสร้างชุดคู่มือการกำกับละครเพลงในประเทศไทย	พันพิสา ฐุภเทียน	2561
42	การสงวนรักษาศิลปะการแสดงละครพูดพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: กรณีศึกษาคณะละครสมครเล่น “ทับแก้ว”	ธีรพล กลิ่นมงคล	2561
43	ข้ามศาสตร์ ข้ามเวลา: วิจัยการแสดงในวิถีนิเวศวัฒนธรรม (ชุดโครงการวิจัย)	พรรัตน์ ดำรง และคณะ	2562
44	การเขียนบทละครเพลงว่าด้วยเรื่องเล่าเกี่ยวกับชีวิตจิตร ภูมิศักดิ์	นฤทธิ ปาเนย	2562
45	การสร้างละครยุคเพื่อสร้างการตระหนักรู้เรื่องสิทธิเด็กของเยาวชนไร้สัญชาติที่มีพ่อแม่เป็นแรงงานที่มาจากประเทศพม่าในตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร	वलักษ์ สุรัสวดี	2563

วิธีวิทยาการวิจัยที่ใช้

เมื่อพิจารณางานวิจัยจากตารางข้างต้น สามารถแบ่งกลุ่มงานวิจัยตามวิธีวิทยาของการวิจัยได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยมีปฏิบัติการทางการละคร (action) อาทิ การวิจัยสร้างสรรค์ (Creative Research) การวิจัยการแสดง (Performance Research) รวมไปถึงการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) กลุ่มที่สองคือกลุ่มที่ผู้วิจัยไม่มีปฏิบัติการทางการละคร แต่เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางการละคร หรืออาจศึกษาปฏิบัติการของนักการละคร วิธีวิทยาที่ใช้ในกลุ่มนี้คือวิธีวิจัยด้านมนุษยศาสตร์ที่เกิดจากการตีความ การอ่านความหมาย และการผลิตความหมาย รวมทั้งวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์เชิงคุณภาพ (Social Sciences Qualitative Research) ผ่านการทบทวนวรรณกรรมหรือองค์ความรู้ที่มีมาก่อนหน้า แล้วจึงเก็บข้อมูลจากการ

สังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ แล้วประมวลออกมาเป็นองค์ความรู้

อย่างไรก็ดี ในส่วนของวิธีวิทยาแบบที่ผู้วิจัยมีปฏิบัติการทางการละครนั้น ก่อนที่ผู้วิจัยจะออกแบบการปฏิบัติการหรือการสร้างสรรคงาน ผู้วิจัยก็ใช้เครื่องมือบางอย่างของการวิจัย สังคมศาสตร์เชิงคุณภาพมาสร้างชุดการคิด (conceptualization) อาทิ การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ รวมทั้งการทบทวนองค์ความรู้ที่มีมาก่อนหน้า ก่อนที่จะนำมาออกแบบหรือสร้างสรรคงาน นอกจากนี้ ในงานสร้างสรรคหลายๆงาน ไม่ได้จบกระบวนการเมื่อสร้างงานเสร็จ แต่จะมีการประเมินผลลัพธ์ของงานที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายหรือผู้ชม เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ร่วมกับความรู้ที่เกิดจากปฏิบัติการอีกด้วย

กลุ่มองค์ความรู้ที่ถูกผลิต

ในส่วนขององค์ความรู้ที่เกิดขึ้นนั้น อาจกล่าวได้ว่ายังมีความกระจัดกระจายไปตามความสนใจของผู้วิจัย แต่อาจสรุปจากการนับความหนาแน่นของโครงการวิจัยได้ว่า *กลุ่มองค์ความรู้ที่ถูกผลิตหรือศึกษามากที่สุดคือองค์ความรู้ด้านละครประยุกต์ (Applied Drama/Theatre) โดยวัตถุประสงค์ของงานวิจัยกลุ่มนี้ก็คือความพยายามในการพิสูจน์ให้เห็นว่ากิจกรรมและกระบวนการของละครประยุกต์สามารถสร้างการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลง การพัฒนา หรือแม้แต่การบำบัด* โดยมีงานวิจัยด้านนี้ 12 รายการจาก 45 รายการที่กล่าวถึงข้างต้น ตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่อง “การใช้ละครสร้างสรรค์ในการพัฒนาผู้เรียน” โดยโครงการวิจัยนี้เป็นการศึกษา “ละครสร้างสรรค์” (Creative Drama) ในฐานะที่เป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนในด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ในสาระวิชา “นาฏศิลป์” สำหรับกลุ่มเป้าหมายอายุ 9 – 10 ปี (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4) โดยผู้วิจัยทำการออกแบบแผนการสอนละครสร้างสรรค์ ทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย และประเมินผล ผลการวิจัยพบว่าละครสร้างสรรค์ทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัยได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เป็นเพราะกระบวนการของละครสร้างสรรค์กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รวมทั้งลงมือปฏิบัติจริง อันเป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (experiential learning)

ละครเพื่อการพัฒนาเยาวชนเป็นอีกรูปธรรมหนึ่งของละครประยุกต์ ดังเช่นงานวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรคละครเพลงเพื่อเยาวชนจากวรรณกรรมเรื่อง “ลูกเป็ดขี้เหร่” ของฮันส์ คริสเตียน แอนเดอร์เซน กับหลักพุทธศาสนา” โดยผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยสร้างสรรค (Creative Research) สร้างละครเพื่อสื่อความหมายเกี่ยวกับความงามและคุณค่าชีวิตและการสร้างทัศนคติด้านการศัลยกรรมของผู้ชมเยาวชน นอกจากนี้ ละครประยุกต์ยังถูกนำไปสร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเด็กที่มีสภาวะออทิซึม (autism) ดังเช่นงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิธีการแสดงในละครเวทีประสาท

สัมผัสสำหรับผู้ชมวัยเด็กที่มีภาวะออทิสซึม” ที่ผู้วิจัยจึงเลือกนำเสนอละครเวทีในรูปแบบละครเวทีประสาทสัมผัส (Sensory Theatre) ซึ่งเป็นละครที่ใช้การรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เพื่อช่วยขยายเรื่องราวและสร้างประสบการณ์ให้กับผู้ชม

นอกจากกลุ่มเด็กที่มีความบกพร่องในทางกายภาพแล้วนั้น ละครประยุกตียังถูกนำไปใช้กับกลุ่มเด็กไร้สัญชาติอีกด้วย นั่นก็คือนงานวิจัยเรื่อง “การใช้ละครประยุกตเพื่อพัฒนามโนทัศน์ความเข้าใจในตนเองของเยาวชนไร้สัญชาติ: กรณีศึกษากลุ่มเยาวชนไร้สัญชาติ ตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร” โดยเยาวชนไร้สัญชาติเข้าร่วมกระบวนการละครสร้างสรรค์และฝึกซ้อมการแสดงตลอดจนพัฒนาบทละครเยาวชนเรื่อง “ปลา...ที่ไม่มีขาเดิน” จากนั้นจึงเร่งแสดงละครเรื่องดังกล่าวทั้งในกรุงเทพและในชุมชนในตำบลมหาชัย ละครสื่อสารเรื่องราวเกี่ยวกับประเด็นและอุปสรรคของการใช้ชีวิตในประเทศไทยของเยาวชนกลุ่มนี้ โดยเยาวชนได้ร่วมกับพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ชมเกี่ยวกับละครที่ตนแสดง ทำให้เยาวชนพัฒนามโนทัศน์ความเข้าใจในตนเอง โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นการทำงานต่อเนื่องกับเยาวชนไร้สัญชาติในพื้นที่เดิม ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยถัดมาของผู้วิจัยคนเดียวกันเรื่อง “โครงการการสร้างละครประยุกตเพื่อสร้างการตระหนักรู้เรื่องสิทธิเด็กของเยาวชนไร้สัญชาติที่มีพ่อแม่เป็นแรงงานที่มาจากประเทศพม่าในตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร” เป็นงานวิจัยที่ใช้กระบวนการเดียวกับงานวิจัยก่อนหน้านี้ จนเกิดเป็นละครเยาวชนเรื่อง “มหาสมุทรสุดขอบฝัน” ที่มีจุดมุ่งหมายให้เยาวชนได้รับรู้และมองเห็นสิ่งที่ตนขาด อันได้แก่สิทธิขั้นพื้นฐานและความปลอดภัยในชีวิต และจากการพาเยาวชนเร่งแสดงละครในพื้นที่ต่างๆ พบว่ากระบวนการซ้อมและการเร่งแสดงละครทำให้เยาวชนเรียนรู้ความสำคัญเรื่องสิทธิเด็กซึ่งเป็นสิทธิติดตัวขั้นพื้นฐานของตน เรื่องราวในละครเป็นสื่อให้ผู้ชมเห็นความสำคัญของสิทธิเด็ก โดยเฉพาะในเยาวชนไร้สัญชาติ รวมทั้งทำให้เยาวชนเกิดการเปลี่ยนแปลง มองปัญหาของตนเองในแง่บวก และมุ่งที่จะพัฒนาตนเองต่อไปอย่างมีเป้าหมายในชีวิต

อาจกล่าวได้ว่า งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นทำหน้าที่ยืนยันบทบาทของละครประยุกตในการสร้างการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม กลุ่มเป้าหมายของละครประยุกตก็มีได้มีเพียงเด็กและเยาวชนเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยเรื่อง “การสร้างฟอรัมเธียเตอร์เพื่อสร้างจริยธรรมทางการพยาบาล” งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างสรรค์ละครนะซีฮัตในชุมชนมุสลิม” งานวิจัยเรื่อง “การสร้างละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาวะของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา” เป็นต้น

งานวิจัยด้านละครประยุกตที่กล่าวถึงข้างต้นเป็นงานวิจัยที่ผู้วิจัยมีปฏิบัติการทางการละครด้วยตนเอง แต่ก็ยังมีงานวิจัยด้านละครประยุกตที่ผู้วิจัยเป็นผู้ศึกษาปฏิบัติการของผู้อื่น ดังเช่นงานวิจัยเรื่อง “การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อม: กรณีศึกษาจากพื้นที่ทำงานที่มีบริบทแตกต่างกัน 4 พื้นที่” งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มละครมะขามป้อมมี

การใช้สื่อละครในสองด้านหลักๆ คือใช้เป็นสื่อการแสดง (theatre production) และใช้เป็นกระบวนการ (theatre process) ในการพัฒนาบุคคลหรือกลุ่มบุคคลผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลของสื่อละครสร้างสรรค์ที่มีต่อการสร้างการมองเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กที่ถูกทารุณกรรม” ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่ากระบวนการละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) จะสามารถสร้างการมองเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กกลุ่มนี้ได้หรือไม่ อย่างไร และงานวิจัยอีกงานหนึ่งที่มีลักษณะใกล้เคียงกับการวิจัยดังกล่าวก็คืองานวิจัยเรื่อง “การศึกษาพัฒนาการและกระบวนการใช้ละครบำบัดกับเด็กที่ถูกทารุณกรรม” โดยผู้วิจัยศึกษากระบวนการใช้ละครบำบัด (Drama Therapy) กับเด็กที่ถูกทารุณกรรมในบ้านอุ่นรัก มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก

งานวิจัยอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความหนาแน่นแทบจะไม่ต่างจากกลุ่มแรกก็คืองานวิจัยที่ว่าด้วยการถอดรื้อ หรือตีความใหม่วรรณกรรมโบราณ (classical literature) หรือศิลปะการแสดงพื้นบ้าน (folk performance) แล้วนำมาสร้างเป็นตัวบทชุดใหม่ อันนำไปสู่การสร้างงานละคร/การแสดงร่วมสมัย (contemporary theatre/performance) งานวิจัยกลุ่มนี้หากนับจำนวนโครงการวิจัยย่อยจะพบว่ามี 10 งานวิจัย อาทิ งานวิจัยชุด “เรื่องเก่าเล่าใหม่” ที่ประกอบไปด้วยเรื่อง “เกศาราพุนเซล” ที่ถอดรื้อและตีความใหม่วรรณกรรมเรื่อง Rapunzel อันเป็นหนึ่งในนิทานชุดโบราณของพี่น้องตระกูลกริมม์ (Grimm) และดัดแปลงให้เข้ากับบริบทสังคมไทย เรื่อง “มหัศจรรย์ผจญภัยเจ้าชายหอย” ที่ถอดรื้อวรรณกรรมโบราณของไทยเรื่อง “สังข์ทอง” มานำเสนอใหม่ในรูปแบบร่วมสมัยเพื่อนำเสนอประเด็นบริโภคนิยมในสังคม เรื่อง “สิดา-ศรีราม?” ที่ถอดรื้อวรรณคดีเรื่อง “รามเกียรติ์” มาสร้างตัวบทใหม่ผ่านมุมมองของนางสิดาและมุมมองของผู้หญิงปัจจุบันเพื่อตั้งคำถามต่อเรื่องผู้หญิงในอุดมคติ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีโครงการวิจัยชุด “รามเกียรติ์: ก้าวหน้าจากรากแก้ว” ที่ประกอบด้วย 4 โครงการย่อย คืองานวิจัยเรื่อง “ลังกาสิบโห: ขับขานคุณธรรมในรามเกียรติ์เหลือ” ที่ผู้วิจัยนำการขับล้อที่แต่งใหม่มาประยุกต์ใช้ในการเล่าละครเรื่องใหม่ที่นำเสนอชีวิตเยาวชนไทยเหลือที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันที่มีแต่ความรุนแรง งานวิจัยเรื่อง “หนังใหญ่ร่วมสมัยวัดบ้านดอน: อัตลักษณ์ที่ภาคภูมิใจและยั่งยืน” ที่ผู้วิจัยศึกษาแนวทางในการสร้างสรรค์และนำเสนอการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยวัดบ้านดอนตอนยกรบ เพื่อเป็นเครื่องมือและคู่มือสำหรับศิลปินและคณะหนังใหญ่ในการสร้างงานและบริหารจัดการองค์กรของตน และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้สู่รุ่นต่อไปได้ งานวิจัยเรื่อง “นางร้ายในลงกา: ความเป็นหญิง ความชอบธรรม ความกำกวม” ที่ผู้วิจัยสร้างบทละครร่วมสมัยที่รื้อสร้างรูปแบบการนำเสนอตัวละคร “นางเอก” ในละครโทรทัศน์ไทยปัจจุบันโดยเชื่อมโยงและเปรียบเทียบกับตัวละครผู้หญิงในรามเกียรติ์ งานวิจัยเรื่อง “ราพณาสูร: บทละครเล่าย้อนความขัดแย้ง” ที่ผู้วิจัยใช้เรื่องราวในตอนศึกทศพิน อันเป็นเหตุการณ์หลังจากที่ทศกัณฐ์และเผ่าพันธุ์ยักษ์

ถูกพระรามปราบปรามจนแทบจะ “ราพณาสูร” มาเขียนเป็นบทละคร เพื่อสะท้อนให้ผู้ชมร่วมสมัย ได้เห็นประเด็นเรื่องความจริงอันหลากหลายมุมมอง

นอกจากนี้ งานวิจัยในกลุ่มนี้ยังมี “วิจัยการแสดง: การสร้างสรรค์งานวิจัยในสาขาศิลปะการแสดงร่วมสมัย” โครงการวิจัยนี้ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย 3 โครงการคืองานวิจัยเรื่อง “โหมโรงสามประสาน: ดนตรีสามวัฒนธรรมในชุมชนภาคใต้” เป็นการสร้างสรรค์บทเพลงโหมโรงก่อนการแสดงโนราถวายเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว งานวิจัยเรื่อง “สินไซเด็กเทวดา: ผิกทักษะชีวิตและความเข้าใจตนเองผ่านกระบวนการสร้างสรรค์การแสดงหุ่นร่วมสมัย” เป็นการนำวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่อง “สินไซ” มาตีความใหม่แล้วสร้างชุดการแสดงละครหุ่นร่วมสมัยขึ้น งานวิจัยเรื่อง “คีตนาฏการล่านา: การสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงภายใต้กระบวนการสืบสานภูมิปัญญาล่านาโดยโองเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล่านา” โดยโครงการวิจัยใช้กรอบคิดเรื่องวิจัยการแสดง (Performance Research) อันเป็นแนวทางหนึ่งของการทำวิจัยด้วยการปฏิบัติ (Practice as Research) มาออกแบบกระบวนการ โดยมีแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์

งานวิจัยกลุ่มถัดมาก็คืองานวิจัยที่เกี่ยวเนื่องกับการสร้างการแสดง (*theatre/performance making*) อาทิ การแสดง (acting) การกำกับการแสดง (directing) และการออกแบบเพื่อการแสดง (design for theatre/performance) โดยที่งานวิจัยในกลุ่มนี้มีจำนวน 9 รายการจากทั้งหมด 45 รายการ งานวิจัยชิ้นสำคัญที่เป็นการบุกเบิกงานวิจัยด้านนี้ก็คืองานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ปัญหาและวิธีแก้ปัญหานักแสดงในการกำกับแสดงละครสมัยใหม่แนวต่าง ๆ ในประเทศไทย” โดย รองศาสตราจารย์สดใส พันธุมโกมล ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น งานวิจัยนี้ค้นพบว่า “ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับความจริงในการแสดง” เป็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญต่อพัฒนาการของการแสดงและเป็นปัจจัยที่ส่งผลถึงปัญหาอื่น ๆ ตามมา ซึ่งก็คือความเข้าใจผิดเกี่ยวกับความหมายของคำว่าแสดงว่าเป็นเพียงการเสแสร้งโดยปราศจากความจริง ทั้งนี้ ผู้วิจัยออกแบบกระบวนการวิจัยโดยการทดลองผ่านห้องปฏิบัติการแสดง (Theatre Laboratory) 3 แบบ คือห้องทดลองแบบปิด ที่ไม่อนุญาตให้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องเข้ามา ห้องทดลองแบบเปิด คือโรงละครที่มีผู้เข้าชมได้ และห้องทดลองพิเศษเพื่อศึกษาเป็นรายกรณี อันได้แก่การแสดงที่สามารถบันทึกเทปในลักษณะภาพยนตร์หรือละครโทรทัศน์ ผลจากการทดลองทำให้ผู้วิจัยเสนอแนวทางการแก้ปัญหาของนักแสดงไว้ดังต่อไปนี้คือ 1) การฝึกฝนและการแก้ปัญหาของนักแสดงสามารถทำได้โดยมีหลักเกณฑ์และเหตุผลที่จะนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อลดสภาวะอัตนัย (subjectivity) และเพิ่มสภาวะปรนัย (objectivity) ในการสอนวิชาการแสดงและการกำกับการแสดง 2) การฝึกฝนและการแก้ปัญหาของนักแสดงจะได้ผลดีที่สุดเมื่อปฏิบัติตามขั้นตอนที่ได้พิสูจน์ความถูกต้องแล้วจากปฏิบัติการในห้องทดลองทั้ง 3 แบบ และการฝึกฝนไม่ควรข้ามขั้นตอน

และ 3) ความเชื่อที่ว่า “การแสดงสอนกันไม่ได้” นั้นไม่เป็นความจริง วิชาการแสดงเป็นศาสตร์หนึ่ง ที่ผู้สนใจและมีคุณสมบัติเหมาะสมสามารถเรียนรู้ได้และพัฒนาตนเองได้

นอกจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนักแสดงและการแสดงแล้วนี้ ก็มีการวิจัยเรื่อง “การกำกับละครเพลงเรื่อง “หลายชีวิต” เพื่อสร้างชุดคู่มือการกำกับละครเพลงในประเทศไทย” โดยที่ผู้วิจัยสนใจว่าการกำกับละครเพลงในประเทศไทยนั้นมีกระบวนการอย่างไร โดยใช้วรรณกรรมของไทย เรื่อง “หลายชีวิต” เป็นกรณีศึกษา ซึ่งผู้วิจัยพบว่าผู้กำกับการแสดงควรให้ความสำคัญกับขั้นตอนการเตรียมงานให้มาก นอกจากจะต้องศึกษาตัวบทละครเพลงและเพลงเป็นอย่างดีแล้ว การศึกษาวรรณกรรมต้นฉบับและบริบทรอบข้างจะช่วยให้ผู้กำกับการแสดงเข้าใจทัศนคติและบรรยากาศของตัวละครและฉากต่างๆ ได้ดีขึ้น ในการขั้นตอนการสร้างงานนั้นผู้กำกับการแสดงควรตระหนักถึงความสำคัญของผู้กำกับดนตรีและผู้กำกับลีลาในฐานะที่มีบทบาทหน้าที่เท่าเทียมกับผู้กำกับการแสดง และเนื่องจากละครเพลงมีองค์ประกอบที่ซับซ้อนกว่าละครพูด ผู้กำกับการแสดงจึงควรจัดสรรเวลาให้รอบคอบ โดยเฉพาะการทำงานกับบทละครเพลงที่แต่งขึ้นใหม่ ส่วนการทำงานกับผู้ออกแบบนั้น หากพูดคุยกันถึงแก่นความคิดหลักและกรอบความคิดทั้งสไตลิ่งการนำเสนอและการออกแบบตั้งแต่เริ่มกระบวนการก็จะช่วยให้ทีมงานสามารถสร้างงานออกมาอย่างมีเอกภาพ และผู้ชมก็สามารถรับสารที่ต้องการนำเสนอออกมาได้ชัดเจนขึ้น

ในส่วนของการวิจัยด้านการออกแบบเพื่อการแสดงนั้น มีงานวิจัยเรื่อง “เรื่องเก่าเล่าใหม่ 3: การกำกับศิลป์สำหรับละครร่วมสมัย” ภายใต้ชุดโครงการวิจัย “เรื่องเก่าเล่าใหม่ โดยที่งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาด้านงานกำกับศิลป์ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการนำเสนอละครร่วมสมัย โดยทำการวิจัยเชิงสร้างสรรค์จากละครเรื่อง “มหัศจรรย์ผจญภัยเจ้าชายหอย” ซึ่งสร้างบทใหม่จากบทละครนอกเรื่อง สังข์ทอง นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเรื่อง “การวิจัยและสร้างสรรค์ผลงานออกแบบฉากละครเวทีเรื่อง คำพิพากษาของชาติ กอบจิตติ” ที่ผู้วิจัยค้นพบว่าการออกแบบฉากละครเวทีนั้น ผู้ออกแบบไม่เพียงแต่คำนึงถึงความสวยงามตามทฤษฎีศิลปะและการใช้งานตามจุดมุ่งหมายของละครเวทีโดยทั่วไป แต่ยังมีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของบทละคร ทั้งนี้ รูปแบบของละครที่ผสมผสานแนวคิดของละครหลายอย่างเข้าด้วยกันทำให้การสร้างสรรค์ฉากละครต้องมีการผสมผสานแนวคิดใหม่ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับการนำเสนอแสดง แนวความคิดจากประวัติศาสตร์ ภาพเก่า บทความ หรือปรัชญาความคิดต่างๆ จะช่วยให้เห็นแง่มุมแนวคิดที่แตกต่างเพิ่มขึ้นกว่าการศึกษาแต่เพียงแนวทางการนำเสนอที่เคยมีมาก่อน

การออกแบบเพื่อการแสดงไม่ได้มีเพียงการกำกับศิลป์หรือการออกแบบฉากเท่านั้น หากยังมีการออกแบบเครื่องแต่งกายอีกด้วย ดังเช่น งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแนวความคิดและกระบวนการออกแบบเครื่องแต่งกายสำหรับการแสดง” โดยในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีจุดประสงค์ในการสร้างแนวทางการออกแบบเครื่องแต่งกายเพื่อการแสดงอย่างง่ายสำหรับละคร

เวทีในแนวทางที่มีการปรับเปลี่ยนบริบทและเน้นการนำเสนอมุมมองของผู้กำกับการแสดง โดยเน้นที่การสร้างกระบวนการผ่านการทำงานด้านภาพและแรงบันดาลใจ รวมทั้งสังเคราะห์ปัจจัยของเครื่องมือที่มีความจำเป็นต่อการออกแบบเครื่องแต่งกายเพื่อให้เกิดเป็นแนวคิดที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ เป็นต้น

งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นมีลักษณะเป็นงานวิจัยที่ผู้วิจัยมีปฏิบัติการทางการละคร แต่ก็มี การวิจัยในกลุ่มการสร้างงานการแสดงที่ผู้วิจัยศึกษากระบวนการสร้างงานหรือกระบวนการทำงาน ของผู้อื่น ดังเช่น งานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารระหว่างผู้กำกับการแสดงและนักแสดงในการแสดง ละครเวที (พ.ศ. 2486-2496) และละครโทรทัศน์ (พ.ศ. 2498-2519)” โดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการสื่อสารระหว่างผู้กำกับการแสดงและนักแสดงเพื่อให้ได้มาซึ่งแนวคิดและการฝึกซ้อม การแสดง นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรค์ละครเพลงของ บริษัท ดรีมบ็อกซ์ เอนเตอร์ เทนเมนต์ จำกัด และบริษัท ซีเนริโอ จำกัด พ.ศ. 2533-2553” โดยผู้วิจัยศึกษาการสร้างสรรค์ เพลงและดนตรีสำหรับละครเพลง รวมทั้งศึกษาทัศนคติของนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มผู้ชมที่ มีต่อละครเพลงของทั้งสองบริษัทดังกล่าว งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครเพลงอีกงานหนึ่งก็คือ งานวิจัยเรื่อง “การคัดเลือกนักแสดงละครเวทีประเภทมิวสิคัล” โดยผู้วิจัยศึกษากระบวนการและ ปัจจัยในการคัดเลือกนักแสดงนำ และนักแสดงประกอบละครเวทีประเภทมิวสิคัลที่สร้างจากนวนิยาย ละครเวทีประเภทมิวสิคัลที่สร้างจากบทละครที่แต่งขึ้นใหม่ และละครเวทีประเภทมิวสิคัลที่ สร้างจากละครบรอดเวย์ ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

งานวิจัยกลุ่มถัดมาที่เริ่มมีบทบาทมากขึ้นก็คืองานวิจัยที่ศึกษามิติทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการเมืองของการละคร (*historical, cultural and political aspects of theatre*) หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นงานวิจัยในกลุ่มการสร้างละคร/การแสดงศึกษา (*Theatre /Performance Studies*) มีงานวิจัยในกลุ่มนี้ 7 รายการจาก 45 รายการ เช่น งานวิจัยเรื่อง “ผู้หญิงกับการสร้างสรรค์ละครร่วมสมัยในเอเชีย” ที่มึนกับการละครร่วมสมัยชาวไทยเป็นกรณีศึกษา ด้วย ผู้วิจัยตั้งคำถามว่าความเป็นผู้หญิงของผู้กำกับการแสดงละครเวทีที่มีส่วนสำคัญหรือไม่อย่างไร ในการกำหนดเรื่องราวและกลวิธีในการกำกับการแสดงละครเพื่อสื่อสารกับผู้ชมของตน ผู้วิจัย พบว่าความคิดและวิธีการนำเสนอในละครสะท้อนความสนใจ ภูมิหลัง และบริบททางสังคมของผู้ กำกับการแสดงแต่ละคนที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่าการเป็นผู้หญิงสำคัญเพราะเป็นภูมิ หลังและเป็นประสบการณ์ของผู้กำกับการแสดงซึ่งไม่ได้มีทางเลือกที่จะเป็นเพศอื่นหรือคนอื่น การเป็นผู้หญิงจึงเป็นประสบการณ์ชีวิตที่ส่งผลต่อการมองปัญหา การตั้งคำถาม และมีปฏิกิริยาต่อ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัว เป็นส่วนสำคัญในการเลือกและสร้างสรรค์ผลงานของผู้กำกับการแสดง ขณะเดียวกันก็ดูเหมือนว่าไม่มีความสำคัญอะไรเลย เพราะสาระที่ผู้กำกับการแสดงหลายคน

นำเสนอ นั้น แม้ว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องราวและตัวละครผู้หญิง แต่ประเด็นปัญหาที่นำเสนอ นั้นพูดถึงสาระที่สำคัญว่า

ประเด็นผู้หญิงในละครยังถูกศึกษาอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นงานวิจัยเรื่อง “แม่นาก: มายาคติ “ความเป็นเมีย” ที่ถูกประกอบสร้างใน ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และละครเวที” โดยผู้วิจัยมีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์มายาคติ “ความเป็นเมีย” ในเรื่องแม่นากที่ถูกประกอบสร้างในละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และละครเวที ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์โครงเรื่องของแม่นากเผยให้เห็นกระบวนการประกอบสร้างมายาคติความเป็นเมียอย่างชัดเจน และการวิเคราะห์กระบวนการประกอบสร้างนี้เผยให้เห็นการถ่ายทอดอุดมคติและอคติของสังคมไทยเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติและบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงและผู้ชายให้อยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงามที่สังคมกำหนดไว้ งานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งที่ศึกษาประเด็นผู้หญิงก็คืองานวิจัยเรื่อง “จากวรรณกรรมสู่ละครเพลงไทยร่วมสมัย: ความรักกับการประกอบสร้างตัวละครเอกหญิง” โดยผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ประเด็นวิเคราะห์ความรักกับการประกอบสร้างตัวละครเอกหญิงผ่านบทละครเพลงไทยร่วมสมัย 9 เรื่องที่ดัดแปลงมาจากวรรณกรรม ผลการวิจัยพบว่า “ความรัก” มิได้เป็นเพียงอารมณ์ความรู้สึก หรือเป็นเพียงสัญชาตญาณของมนุษย์ หากแต่เป็นสิ่งที่ได้รับการประกอบสร้างขึ้นจากสังคม ในที่นี้คือสังคมปิตาธิปไตยซึ่งให้ความสำคัญกับเพศชายเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดกรอบแนวคิดและพฤติกรรมให้เพศหญิงยึดปฏิบัติ

ประเด็นเรื่องเพศสภาพและเพศวิถี (gender and sexuality) ปรากฏอยู่ในงานวิจัยอย่างต่อเนื่องและไม่ได้มีเพียงประเด็นผู้หญิงเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารความหลากหลายทางเพศวิถี: วาทกรรมชายรักชายในละครเวทีไทยร่วมสมัย” ที่ผู้วิจัยสนใจและต้องการศึกษาว่าผู้สร้างสรรค์งานละครเวทีไทยร่วมสมัยได้มีการถ่ายทอดวาทกรรมความหลากหลายทางเพศวิถี โดยเฉพาะความสัมพันธ์แบบชายรักชาย ผ่านทางตัวละคร และสะท้อนให้เห็นถึงบริบททางสังคมในยุคสมัยนั้นๆ อย่างไรบ้าง

นอกเหนือจากประเด็นเพศสภาพและเพศวิถีแล้ว ยังมีงานวิจัยที่ศึกษามิติทางสังคมและการเมืองของละคร ดังงานวิจัยเรื่อง “การปรับตัวของสื่อละครเวทีนอกกระแส จากยุคเคลื่อนไหวทางการเมือง (พ.ศ. 2514 - 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519) ถึงยุคการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (หลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 - พ.ศ. 2553)” ที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาว่ากลุ่มละครเวทีนอกกระแสที่ร่วมต่อสู้กับภาคประชาชนเพื่อสื่อสารแนวคิดประชาธิปไตยมีปรับตัวในการใช้สื่อละครเวทีถ่ายทอดอุดมการณ์ความคิด ต่อสู้ ต่อรอง ตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นการทำงานในยุคการเคลื่อนไหวทางการเมืองมาจนถึงปัจจุบันอย่างไร โดยใช้แนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำ (Hegemony) และการโต้ตอบการครองอำนาจนำ (Counter Hegemony) ของ Antonio Gramsci รวมทั้งแนวคิดขบวนการทางสังคม (Social Movement) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ นอกจากนี้ มิติทางการเมืองในการละครยัง

ปรากฏในงานวิจัยเรื่อง “อิสรเสรีภาพของสื่อศิลปะการแสดงในการนำเสนอประเด็นทางการเมือง หลัง รัฐประหาร 2557: กรณีศึกษาพระจันทร์เสี้ยวการละคร และกลุ่มละคร B-floor” ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาสถานภาพด้านอิสรเสรีภาพของพระจันทร์เสี้ยวการละครและกลุ่มละคร B-floor หลังรัฐประหาร 2557 รวมทั้งการปรับตัว ต่อรองของกลุ่มละครทั้งสองในการยืนยันเรื่องเสรีภาพของตนเอง ผ่านแนวคิดเรื่องสุนทรียศาสตร์การเมือง ของ ฌาคส์ รองสิแยร์ (Jacques Rancière) และแนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำ ของ อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) เป็นต้น

งานวิจัยอีกงานหนึ่งที่แม้จะเกี่ยวกับการแปล แต่ก็เป็งานที่สะท้อนประเด็นทางสังคม และการเมือง นั่นก็คืองานวิจัยเรื่อง “โครงการบทธละครแปลในฐานะพลังเสริมสร้างความยุติธรรมทางสังคม” ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาการนำเสนอประเด็นความยุติธรรมทางสังคมที่ปรากฏในบทธละคร แปล รวมทั้งศึกษาความเป็นไปได้ของสังคมไทยและวงวิชาการไทยในการใช้ละครแปลเพื่อเสริมสร้างความยุติธรรมทางสังคม โดยศึกษาผ่านบทธละครแปล 4 เรื่อง คือ เวนิสวานิช, คนตีแห่ง เสนวน, อันตราคนี และหมอผีครองเมือง โดยผลการวิจัยพบว่าบทธละครดังกล่าวนำเสนอทั้งโดยตรง และโดยอ้อมเกี่ยวกับผลร้ายของความไม่เท่าเทียมกันทางสิทธิและโอกาส และสนับสนุนการสร้าง สังคมแบบมีส่วนร่วมที่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้ด้อยโอกาสตามสิทธิที่พึงได้ตามลักษณะของสังคมที่มีความยุติธรรมทางสังคม

งานวิจัยกลุ่มถัดมาที่มีความหนาแน่นแทบจะไม่ต่างจากกลุ่มก่อนหน้าก็คืองานวิจัยที่ ศึกษาด้านการจัดการทางการละคร (Theatre Management) หรือการจัดการวัฒนธรรม (Cultural Management) ดังเช่นงานวิจัยเรื่อง “ภัทราวดีเธียเตอร์: ชุมชนละครสมัยใหม่” ที่ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice) มาตอบคำถามที่ว่า กระบวนการสร้างชุมชนภัทราวดีเธียเตอร์เกิดขึ้นได้อย่างไร มีลักษณะของการใช้พื้นที่และ องค์ประกอบของสมาชิกอย่างไร นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเรื่อง “จินตทัศน์ในกระบวนการสื่อสารการ แสดงของคณะละครเวทีสมัยใหม่” ที่ศึกษาโครงสร้างและการดำเนินงานและลักษณะของงาน สื่อสารการแสดงของคณะละครเวทีสมัยใหม่ รวมทั้งงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการบริหาร จัดการคณะละครเพื่อความยั่งยืน: กรณีศึกษาเครือข่ายละครกรุงเทพ” ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา กระบวนการบริหารจัดการ ปัญหาและอุปสรรคด้านการบริหารคณะละครของสมาชิกเครือข่าย ละครกรุงเทพ และเพื่อศึกษาแนวทาง รูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับการบริหารจัดการ คณะละครแบบไม่หวังผลกำไร

งานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งในกลุ่มนี้ก็คืองานวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการสื่อสารของสื่อ เว็บไซต์ของคณะละครเวทีร่วมสมัย” โดยผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงโครงสร้าง และประเด็นเนื้อหา ของเว็บไซต์คณะละครเวทีร่วมสมัย ทศนคติและการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์ของคณะละครเวที ร่วมสมัย และการมีส่วนร่วมของผู้เข้าชมเว็บไซต์คณะละครเวทีร่วมสมัย ตลอดถึงงานวิจัยเรื่อง

“การศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดของธุรกิจละครเวที บริษัท ซีเนริโอ จำกัด ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของกลุ่มผู้บริโภค” ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจของกลุ่มผู้บริโภค รวมทั้งเพื่อกำหนดกลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดสำหรับธุรกิจละครเวที ผ่านทฤษฎีส่วนประสมทางการตลาด ทฤษฎีพฤติกรรมผู้บริโภค และการวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อน (SWOT Analysis) ซึ่งแนวคิดการวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อนนี้ยังถูกนำมาใช้ร่วมกับแนวคิดด้านการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม และแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการการแสดงในงานวิจัยเรื่อง “การสงวนรักษาศิลปะการแสดงละครพุดพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: กรณีศึกษาคณะละครสมัครเล่น “ทับแก้ว”” ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษารูปแบบการจัดแสดงละครพุดพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเพื่อเสนอแนะแนวทางในการจัดการสงวนรักษาศิลปะการแสดงละครพุดพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกด้วย

งานวิจัยกลุ่มสุดท้ายที่ดูจะยังมีบทบาทน้อยในบริบทของการวิจัยทางการละครก็คืองานวิจัยด้านการสร้างและการดัดแปลงตัวบท ดังเช่น งานวิจัยเรื่อง “ไทยจำ: การสร้างบทละครใบ้ที่ผนวกความตลกขบขันกับเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทย” ผู้วิจัยกล่าวว่า จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่านักแสดงละครใบ้ไทยในปัจจุบันนี้ได้พยายามที่จะพัฒนาการแสดงของตนเองโดยเน้นการมีประเด็นวิพากษ์วิจารณ์สังคมมากขึ้น แต่มักกล่าวถึงสังคมโดยกว้างไม่ได้เฉพาะเจาะจงเป็นสังคมใดสังคมหนึ่ง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่านักแสดงละครใบ้ส่วนใหญ่อาจเข้าใจว่าหากนำเสนอเนื้อหาสาระที่เครียดเกินไปจะไม่ถูกสนิยมของผู้ชมชาวไทยที่นิยมละครใบ้ที่มีเนื้อหาตลกขบขัน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าหากมีการสร้างบทละครใบ้ที่หยิบยกสถานการณ์หรือเหตุการณ์เฉพาะที่คนไทยสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนตัวกับเนื้อหาที่ถูกนำเสนอในละครใบ้ได้ทันที ก็จะทำให้คนไทยสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนตัวกับเนื้อหาที่ถูกนำเสนอในละครใบ้ได้ และจะทำให้ละครใบ้มีทั้งความตลกขบขันและมีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทยร่วมสมัยได้อย่างลึกซึ้ง

งานวิจัยด้านการสร้างสรรค์ละครอีกงานหนึ่งคืองานวิจัยเรื่อง “การเขียนบทละครเพลงว่าด้วยเรื่องเล่าเกี่ยวกับชีวิตของจิตร ภูมิศักดิ์” การที่ผู้วิจัยเลือกเขียนบทละครเกี่ยวกับจิตร ภูมิศักดิ์ ก็เพราะเห็นว่าชีวิตและแนวคิดของจิตร ภูมิศักดิ์ มีอิทธิพลต่อประเทศไทยในด้านสังคมการเมือง และศิลปวัฒนธรรม เป็นอย่างมาก ผู้วิจัยกล่าวว่าในบริบทความขัดแย้งทางสังคมและการเมืองไทยนั้นมีความสำคัญกับตัวบุคคลมากกว่าหลักการ โดยบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลต้นแบบที่ถูกใช้เป็นตัวแทนของอุดมการณ์ทางการเมืองต่างชั่ว เพื่อใช้ในการปลุกระดมหรือสร้างความชอบธรรมให้แก่การต่อสู้ของแต่ละฝ่าย และการผลิตเรื่องเล่าเกี่ยวกับชีวิตของ จิตร ภูมิศักดิ์ สะท้อนปัญหาดังกล่าวได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงสร้างแนวทางการเขียนบทละครจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับชีวิตของจิตร ภูมิศักดิ์ ด้วยการนำเสนอในรูปแบบละครเพลง (musical theatre) เนื่องจากเรื่องเล่า

เกี่ยวกับชีวิตของจิตร ภูมิศักดิ์ เต็มไปด้วยความขัดแย้งทางความคิดในประเด็นทางสังคมและการเมือง การนำเสนอด้วยรูปแบบละครเพลงจะช่วยส่งเสริมการถ่ายทอดประเด็นนั้นด้วยการยกระดับประสบการณ์ทางอารมณ์ของผู้ชมควบคู่ไปกับการทำงานทางความคิด นอกจากนี้ เพลงยังมีความสำคัญที่เปรียบเสมือน “อาวุธ” ในการต่อสู้ทางการเมือง และเป็นเครื่องมือเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองของ จิตร ภูมิศักดิ์ อีกด้วย รูปแบบของละครเพลงจึงเป็นรูปแบบการนำเสนอที่จะช่วยสื่อ “สารหลัก” ของเรื่องได้อย่างชัดเจน

งานวิจัยหนึ่งเดียวที่เกี่ยวข้องกับการดัดแปลงบทละครก็คืองานวิจัยเรื่อง “การดัดแปลงข้ามสื่อ ละครเรื่อง แม็คเบธ ของ วิลเลียม เชกสเปียร์” ที่ผู้วิจัยวิเคราะห์การเล่าเรื่องและลักษณะการดัดแปลงบทละครเรื่อง “แม็คเบธ” ที่ปรากฏในสื่อละครเวที ละครโทรทัศน์ แอนิเมชัน และภาพยนตร์ ผลการวิจัยจากการวิเคราะห์ตัวบทในสื่อต่างๆ 12 เรื่องพบว่าในแต่ละสื่อยังรักษาโครงเรื่องหลักเอาไว้เหมือนในบทละคร แต่มีการดัดแปลงเกิดขึ้น เช่น มีการตัดฉากที่ไม่เกี่ยวข้องกับทตัวละครออกไปและปรับเปลี่ยนตอนจบให้ต่างจากบทละคร ในส่วนของแก่นเรื่องนั้น ในแต่ละสื่อได้รักษาแก่นเรื่องศีลธรรมและอำนาจเหมือนในบทละคร ซึ่งก็คือความความทะเยอทะยานในอำนาจของมนุษย์จนเกิดขอบเขตของศีลธรรม ในเรื่องความขัดแย้งนั้น ทุกสื่อยังคงมีความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละคร และความขัดแย้งภายในจิตใจเหมือนในบทละครต้นฉบับ ส่วนตัวละครนั้น ตัวละครเอกชายอย่างแม็คเบธยังคงมีลักษณะร่วมเหมือนในบทละคร คือมีความเป็นชายที่เก่งกาจและมีความสามารถในการโน้มน้าวใจผู้อื่น ส่วนตัวละครหญิงอย่าง เลดี้ แม็คเบธ ได้มีการปรับเปลี่ยนแค่บางจุด เช่น ถูกปรับเชื้อชาติ และอาชีพให้เข้ากับฉากหลักของเรื่องที่เปลี่ยนไป และยังคงนำเสนอภาพที่แตกต่างกัน 3 ลักษณะ ได้แก่ ภาพของหญิงที่มีความเด็ดเดี่ยวและกล้าหาญแต่แฝงไปด้วยความชั่วร้าย ภาพของหญิงที่เก่ง ฉลาด มีเสน่ห์ และอ่อนโยน และภาพของหญิงที่ไร้เดียงสา อ่อนแอ ในส่วนของสัญลักษณ์นั้น ส่วนใหญ่ยังคงนำสัญลักษณ์เลือด แม่มด และกริช มาใช้สื่อความหมายเหมือนในบทละคร ส่วนมุมมองของการเล่าเรื่องนั้น ทุกสื่อได้มีมุมมองการเล่าเรื่องที่เป็นลักษณะเดียวกับบทละครเวที คือใช้มุมมองแบบรู้รอบด้าน (third person point of view: omniscient) โดยบางสื่ออาจใช้เสียงบรรยายเรื่องราวที่เกิดขึ้นในเรื่องเป็นระยะๆ แทน เพื่อให้ผู้ชมบางกลุ่มเข้าถึงได้ง่ายมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

เมื่อพิจารณาความหลากหลายในเชิงประเด็นของการวิจัย ตั้งแต่งานวิจัยแรกที่พยายามแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาทางการแสดงให้กับนักแสดง มาสู่การพัฒนาองค์ความรู้ ตลอดจนสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านการละครประยุกต์ ก็อาจทำให้กล่าวได้ว่า ศาสตร์ด้านการละครได้ขยายตัวออกไปในมิติที่หลากหลาย ความหนาแน่นของงานวิจัยด้านละครประยุกต์น่าจะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าความรับรู้ (perception) ทางการละครในสังคมไทยกำลัง

เปลี่ยนแปลงไป จากในอดีตที่ละครคือความบันเทิง รวมทั้งงานศึกษาด้านการละครในช่วงเริ่มแรก ที่มุ่งเน้นมิติเชิงเทคนิควิธีการ มาสู่การสร้างความรู้และการศึกษาบทบาทของการละครในฐานะเครื่องมือสร้างการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง ซึ่งในการศึกษาบทบาทของการละครในมิตินั้น ผู้ศึกษาต้องพาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสตร์อื่นที่นอกเหนือไปจากศาสตร์ทางการละคร อาทิ การศึกษา การพัฒนา จิตวิทยา หรือแม้แต่การบำบัด เป็นต้น

นอกจากนี้ งานวิจัยยังพบว่ามิติด้านมนุษยศาสตร์ของการละครยังคงปรากฏอย่างชัดเจนผ่านงานวิจัยในกลุ่มการถอดรื้อและตีความใหม่วรรณกรรมโบราณ รวมทั้งเกิดกลุ่มงานวิจัยด้านมิติทางประวัติศาสตร์ สังคม และการเมืองของการละคร อาจกล่าวได้ว่าปรากฏการณ์นี้น่าจะเกิดจากการที่นักวิชาการด้านการละครส่วนใหญ่เติบโตมาในบริบทวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ที่มีคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นจุดเริ่ม และยังคงมีบทบาทมาถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การศึกษาการละครในมิตินี้ได้มีการนำแนวคิดทฤษฎีสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์ เช่น สตรีนิยม (Feminism) สัญลักษณ์ (Semiology) รวมทั้งทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ มาใช้ในการศึกษา

ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งที่พบในงานวิจัยนี้ก็คือความหนาแน่นของงานวิจัยด้านการบริหารจัดการทางการละคร/การจัดการศิลปวัฒนธรรม สิ่งนี้น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงบทบาททางเศรษฐกิจรวมทั้งมิติในเชิงเศรษฐศาสตร์ของการละคร ที่คำนึงถึงทั้งความอยู่รอดของคณะละคร รวมทั้งที่ทางและบทบาทของการละครในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจอีกด้วย และเมื่อพิจารณาในแง่มิติของการใช้ความรู้ ผู้ที่ศึกษาบทบาทของการละครในมิตินี้ก็ต้องพาตัวเองไปสู่การใช้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจ อาทิ การบริหารจัดการองค์กร การตลาด เศรษฐศาสตร์ พฤติกรรมผู้บริโภค เป็นต้น

แม้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างผลงานละครหรือการแสดง (theatre/performance making) อาทิ งานวิจัยด้านการแสดง การกำกับการแสดง การออกแบบเพื่อการแสดง รวมทั้งการเขียนบทละคร จะยังคงเป็นกลุ่มที่มีความหนาแน่นอยู่ แต่จากสิ่งที่กล่าวข้างต้นก็อาจทำให้เห็นได้ว่าการสร้างองค์ความรู้ด้านละครสมัยใหม่ได้เดินทางออกมาไกลจากจุดเริ่มต้น จากงานวิจัยที่ให้ความสำคัญกับเทคนิควิธีการของการสร้างละครหรือการแสดง (theatrical technical aspects) ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ตั้งอยู่บนฐานคิดของศาสตร์ด้านการละครแต่เพียงอย่างเดียว มาสู่การสร้างความรู้ในแบบข้ามศาสตร์ (transdisciplinary) ที่นำพาการละครไปสู่ที่ทางและบทบาทใหม่ๆ ในสังคมไทย

อย่างไรก็ดี แม้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างผลงานละครหรือการแสดงจะยังคงมีความหนาแน่นดังที่กล่าวข้างต้น แต่งานวิจัยด้านการสร้างตัวบทขึ้นใหม่ (original script writing) ยังมีจำนวนน้อยมาก อาจกล่าวได้ว่างานวิจัยในกลุ่มการถอดรื้อตัวบทวรรณกรรมโบราณก็เป็นการสร้าง

ตัวบท อย่างไรก็ดี ตัวบทดังกล่าวยังคงมีสถานะเป็นบทดัดแปลง (adaptation) ไม่ใช่ตัวบทใหม่ ดังเช่นบทละครเรื่อง จิตร ภูมิศักดิ์ หรือเรื่อง ไทยจำ ปราบฏกการณเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าละครสมัยใหม่ของไทยยังคงพึ่งพิงอยู่กับตัวบทที่มีมาก่อนหน้าเป็นหลัก ยังไม่มีการสร้างตัวบทขึ้นใหม่ในบริบทร่วมสมัยมากนัก

ข้อเสนอแนะ

หากพิจารณาจากปรากฏการณ์ทางสังคม งานวิจัยด้านละครประยุกต์น่าจะมียุทธศาสตร์สำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะสมาชิกในสังคมในทุกช่วงวัยต่างกำลังเผชิญปัญหาต่างๆ อย่างมากมาย การใช้องค์ความรู้ด้านละครประยุกต์มาช่วยคลี่คลายปัญหา รวมไปถึงการบำบัดเยียวยา ตลอดจนสร้างการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง จะเป็นบทบาทสำคัญที่ศาสตร์ด้านการละครจะมีส่วนสร้าง (contribute) ต่อสังคมไทยได้ ทั้งนี้ นักวิชาการไทยก็ได้เริ่มสร้างองค์ความรู้ในเรื่องดังกล่าวมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว และน่าที่จะได้มีการขยายองค์ความรู้และปฏิบัติการละครในด้านนี้ให้กว้างขวางออกไปยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ในแนงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรม (Creative and Cultural Economy) กำลังเป็นแนวโน้มสำคัญในการพัฒนา ซึ่งการละครสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาตามแนวทางนี้ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นแล้ว งานวิจัยในกลุ่มการบริหารจัดการทางการละคร (Theatre/Performance Management) ในฐานะที่เป็นการจัดการทางวัฒนธรรม (Cultural Management) ก็น่าจะมีมีความสำคัญในอนาคตต่อไป ทั้งนี้ รวมไปถึงงานวิจัยด้านการสร้างตัวบทที่สามารถมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรม เพราะตัวบทใหม่ๆ หรือเนื้อหา (content) ใหม่ๆ นั้น คือองค์ประกอบสำคัญของการสร้างผลงานละคร (theatre production) และศิลปะการแสดงแขนงต่างๆ

อย่างไรก็ดี การสร้างองค์ความรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างผลงานละครและการแสดงก็ยังเป็นสิ่งสำคัญ เพราะศาสตร์ด้านการละครในระดับสากลได้เคลื่อนตัวไปอย่างมากมาย การเคลื่อนตัวสำคัญในกรณีนี้ก็คือการเกิดขึ้นของคำในภาษาอังกฤษที่สื่อความหมายถึงการละครและการแสดงที่ไม่ได้มีเพียงคำว่า theatre อีกต่อไป แต่มีคำใหม่คือคำว่า performance เกิดขึ้น โดยที่คำนี้กินความที่กว้างขวางและหลากหลายมิติ รวมทั้งมีลักษณะข้ามศาสตร์และไม่ยึดติดกับรูปแบบหรือวิธีการเฉพาะ นอกจากนี้ ในบริบทของงานทัศนศิลป์ (visual art) ก็เกิดคำว่า performance art ที่มีนักวิชาการไทยแปลไว้ว่า ศิลปะแสดงสด ซึ่งเป็นการมาพบกันของงานทัศนศิลป์และศิลปะการแสดง จะเห็นได้ว่า การละครได้เดินทางไปไกลจากจุดเริ่มต้นเป็นอย่างมาก

และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่นักวิชาการด้านการละครของประเทศไทยจะต้องติดตามและสร้างความรู้ให้เท่าทันการเคลื่อนไหวนี้

ดังนั้นแล้ว ในแง่ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยด้านการละครในอนาคตนั้น ก็น่าที่จะได้มีการวิจัยเพื่อสร้างความชัดเจนในเรื่องความหมายของ theatre และ performance ในบริบทสังคมไทย รวมถึงการวิจัยเพื่อสร้างความรู้ทางการละครที่มีประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนในเชิงประเด็น ดังเช่น ละครประยุกต์ ที่สามารถใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหา พัฒนา และสร้างการเรียนรู้ให้กับบุคคลและสังคม รวมทั้งการวิจัยในเรื่องการบริหารจัดการทางการละครที่จะนำไปสู่ประโยชน์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจผ่านศิลปะการละคร ทั้งนี้ การวิจัยเพื่อสร้างความรู้เฉพาะด้านในบริบทของศิลปะการละคร อาทิ การแสดง การกำกับการแสดง และการสร้างตัวบทใหม่ๆ ซึ่ง ณ ขณะนี้ยังมีปริมาณน้อยอยู่นั้นก็ยังคงจำเป็นต่อการขับเคลื่อนองค์ความรู้ด้านการละครในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- กนกพันธ์ จินตนาดิลก. (2546). การสื่อสารระหว่างผู้กำกับการแสดงและนักแสดงในการแสดงละครเวที (พ.ศ.2486-2496) และละครโทรทัศน์ (พ.ศ.2498-2519). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กมลวรรณ บุญโพธิ์แก้ว. (2554). การปรับตัวของสื่อละครเวทีนอกกระแส จากยุคเคลื่อนไหวทางการเมือง (พ.ศ.2514 - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519) ถึงยุคการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (หลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 - พ.ศ.2553). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เกรียงไกร พุเกษม. (2556). กระบวนการสร้างสรรค์ละครเวทีเพื่อการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง มโนทัศน์ของนักแสดง. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คอลิด มิเต้า. (2553). กระบวนการสร้างสรรค์ละครซีอีทีในชุมชนมุสลิม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จริยา ศรีธนพล. (2557). ศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดของธุรกิจละครเวที บริษัท ซีเนริโอ จำกัด ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของกลุ่มผู้บริโภค. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เจตนา นาควัชระ. (2538). ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- ชนันต์ พงศ์พานิช. (2560). การศึกษาวิธีการแสดงในละครเวทีประเภทสัมผัสสำหรับผู้ชมวัยเด็กที่มีภาวะออทิซึม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชลอธร จันทะวงศ์. (2554). *การสร้างสรรค์ละครเพลงของ บริษัท ดรีมบ็อกซ์ เอนเตอร์เทนเมนต์ จำกัด และ บริษัท ซีเอริโอ จำกัด พ.ศ.2533-2553*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย. (2552). *การสร้างสรรค์ละครแบบมีส่วนร่วมเพื่อสุขภาวะของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐคม แซ่มเย็น. (2556). *การวิจัยและสร้างสรรค์ผลงานออกแบบฉากละครเวทีเรื่องคำพิพากษาของชาติ กอบจิตติ*. ศิลปกรรมสาร, 11(2), 37-52.
- ดวงแข บัวประโคน และคณะ. (2547). *การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชน ของกลุ่มละครมะขามป้อม: กรณีศึกษาจากพื้นที่ทำงานที่มีบริบทแตกต่างกัน 4 พื้นที่*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ดั่งกมล ณ ป้อมเพชร. (2549). *เรื่องเก่าเล่าใหม่ 2: มหัศจรรย์ผจญภัยเจ้าชายหอย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ดั่งกมล ณ ป้อมเพชร และคณะ. (2554). *รวมเกียรติ: ก้าวหน้าจากรากแก้ว*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ตรีดาว อภัยวงศ์. (2547). *เรื่องเก่าเล่าใหม่ 1: เกศาราชพูนเชล*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ทิพย์สุดา ต้นเต็มเกียรติ. (2559). *การสร้างฟอร์มไฮเออร์เพื่อสร้างจริยธรรมทางการพยาบาล*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนกร พงกษชาติถาวร. (2554). *พัฒนาการขององค์กรและผลงานคณะฟิลิปปินส์ไฮเออร์ในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธัญวรัตน์ บุญฤทธิ์. (2558). *การศึกษาค้นคว้าและการกระบวนการใช้ละครบำบัดกับเด็กที่ถูกทารุณกรรม*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธีรเนตร วิโรจน์สกุล. (2557). *กระบวนการสร้างสรรค์ละครเวที 6 มิติ สำหรับเด็กพิการทางสายตา*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรพล กลิ่นมงคล. (2561). *การสงวนรักษาศิลปะการแสดงละครพูดพระราชานิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: กรณีศึกษาคณะละครสมัครเล่น “ทับแก้ว”*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นันทศิริ ญาณจันทร์. (2551). *รูปแบบและกระบวนการสื่อสารของสื่อเว็บไซต์ ของคณะละครเวทีร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- นิโลบ น วงศ์ภัทรนันท. (2555). *การสร้างสรรค์ละครเพลงเพื่อเยาวชนจากวรรณกรรมเรื่อง “ลูกเปิดขี้ไหร่” ของฮันส์ คริสเตียน แอนเดอร์เซน กับหลักพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประอรรัตน์ บุณยมาตร์. (2528). *หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปวลักข์ สุรัสวดี. (2560). *การใช้ละครประยุกต์เพื่อพัฒนามโนทัศน์ความเข้าใจในตนเองของเยาวชนไร้สัญชาติ: กรณีศึกษากลุ่มเยาวชนไร้สัญชาติ ตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร ประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- _____. (2563). *การสร้างสรรค์ละครประยุกต์เพื่อสร้างการตระหนักรู้เรื่องสิทธิเด็กของเยาวชนไร้สัญชาติที่มีพ่อแม่เป็นแรงงานที่มาจากประเทศพม่าในตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ จีรังวัฒนาภรณ์. (2546). *การใช้ละครสร้างสรรค์ในการพัฒนาผู้เรียน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- พรณิส สุดโต, สิริวัฒน์ ศรีเครือตอง และวิชชุดา ฐิติโชติรัตน. 2563. “การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนา อภิมานเกี่ยวกับการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา”. *วารสาร มจร. มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์* 6(1): 19-45.
- พรพิชชา บุญบรรจง. (2554). *แม่นาก: มายาคติ “ความเป็นเมีย” ที่ถูกประกอบสร้างในละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์และละครเวที*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรัตน์ ดำรุง. (2546). *ผู้หญิงกับการสร้างสรรค์ละครร่วมสมัยในเอเชีย*. *วารสารอักษรศาสตร์*, 32(1), 201-206.
- _____. (2549). *เรื่องเก่าเล่าใหม่ 4: สิดา-ศรีราม?*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พรรัตน์ ดำรุง และคณะ. (2562). *ข้ามศาสตร์ ข้ามเวลา: วิจัยการแสดงในวิถีวัฒนธรรม*. นนทบุรี: บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด.
- พันธุ์ชนะ สุนทรพิพิธ. (2557). *การพัฒนาแนวความคิดและกระบวนการออกแบเครื่องแต่งกายสำหรับการแสดง*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พันธุ์สสา รูปเทียน. (2561). *การกำกับละครเพลงเรื่อง “หลายชีวิต” เพื่อสร้างชุดคู่มือการกำกับละครเพลงในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานวิจัยแห่งชาติ.
- เพ็ญไพฑูรย์ สาดราวหะ. (2555). *ไทยจำ: การสร้างบทละครใบ้ที่ผนวกความตลกขบขันกับเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ไพบูลย์ โสภณสุภาพ. (2550). *การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการคณะละครเพื่อความยั่งยืน: กรณีศึกษาเครือข่ายละครกรุงเทพ*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภัทราวดี ภูษาภิรมย์. (2550). *วัฒนธรรมบันเทิงในชาติไทย: การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ พ.ศ. 2491-2500*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ภัทรา โต๊ะบุรินทร์. (2560). *อิสรเสรีภาพของสื่อศิลปะการแสดงในการนำเสนอประเด็นทางการเมืองหลัง รัฐประหาร 2557: กรณีศึกษาพระจันทร์เสี้ยวการละคร และกลุ่มละคร B-Floor*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภาสกร อินทุมาร. (2553). ละครกับการเรียนรู้: กรณีประเด็นเพศภาวะ. *ดำรงวิชาการ*, 10(1), 148-173.
- ยุทธชัย อุทยานินทร์. (2544). *ภัทราวดีเฮียเตอร์: ชุมชนละครสมัยใหม่*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รชฏ นุเสน. (2560). *บทละครแปลในฐานะพลังเสริมสร้างความยุติธรรมทางสังคม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- รชยา บุญภิบาล. (2552). *การสื่อสารความหลากหลายทางเพศวิถี: วาบทกรรมชายรักชายในละครเวทีไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รรรยา บุญกลิ่น. (2555). *การคัดเลือกนักแสดงละครเวทีประเภทมิวสิคัล*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฤทธิรงค์ จิวากานนท์. (2550). *เรื่องเก่าเล่าใหม่ 3: การกำกับศิลป์สำหรับละครร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาศิลปการละคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรุต รัตนวิจิตร. (2555). *การดัดแปลงข้ามสื่อ ละครเรื่อง “แม็คเบธ” ของ วิลเลียม เชกสเปียร์*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิรินทร์พร ศรีใส. (2545). *จินตทัศน์ในกระบวนการสื่อสารการแสดงของคณะละครเวทีสมัยใหม่*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สดใส พันธุมโกมล. (2537). *การวิเคราะห์ปัญหาและวิธีแก้ปัญหาของนักแสดงในการกำกับการแสดงละครสมัยใหม่แนวต่างๆ ในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตรา แก้วสีนวล. (2545). *ประสิทธิผลของสื่อละครสร้างสรรค์ที่มีต่อการสร้างการมองเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กที่ถูกทารุณกรรม*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุเมธ ป้อมป้องภัย. (2561). *แนวทางสำหรับการเปลี่ยนแปลงการแสดงละครของสถาบันการศึกษาไปสู่กิจการเพื่อสังคมที่ยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

- อัษฎพงษ์ บรรจงวุฒิ. (2554). *การจัดการเครือข่ายศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาเครือข่ายละคร*
กรุงเทพ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อาทรี วณิชตระกูล. (2555). *จากวรรณกรรมสู่ละครเพลงไทยร่วมสมัย: ความรักกับการประกอบ*
สร้างตัวละครเอกหญิง. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.